

Fıkıh Mezheplerinin Dârü'l-Harb ile İlişkilerde Savaşı Esas Almalarının Sebepleri ve Günümüz Açısından Tahlili

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR*

Atıf / ©- Özdemir, A. (2013). Fıkıh Mezheplerinin Dârü'l-Harb ile İlişkilerde Savaşı Esas Almalarının Sebepleri ve Günümüz Açısından Tahlili, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1), 113-134.

Özet- *Fakihler, Dârü'l-harb ile ilişkilerde savaş durumunun esas olduğunu ifade etmişlerdir. Fıkıh kitaplarında bu hususta birçok örnek bulunmaktadır. Fıkıh mezheplerinin uluslararası ilişkilerde savaşı meşru kabul etmelerinin birinci sebebi, dünyada devletlerarası ilişkilerde savaşın esas olmasıdır. İkinci sebebi ise, İslâm'ı dünyaya yaymak için Allah yolunda savaşa başvurulabilir düşüncesine sahip olmalarıdır. Günümüzde savaş, sadece savunma durumunda meşrudur. Çağımızda İslâm'ı yaymak için savaşmak, amaçlanan hedefe götürmeyecektir. Bu sebeple, İslâm'ı hâkim kılmaya ulaşabilmek için başka araçların kullanılması gerekmektedir. Klasik dönemde müctehidler çağlarının şartlarına uygun çözümler üretmişlerdir. Çağımız fakihlerine düşen görev ise fıkıh mezheplerinde ortaya konulan ictehadların tarihsel nitelikte olanlarını evrenselleştirmeden, uluslararası ilişkilerde İslâm'ın ana maksatlarına ulaştırıcı yeni çözümler ortaya koymaktır.*

Anahtar sözcükler- *Cihad, Savaş, Dârü'l-İslâm, Dârü'l-harb, Devletlerarası ilişkiler*

§§§

Giriş

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî Mezhepleri, Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki münasebetlerin hangi çerçevede yürütülmesi gerektiği hususunda ayrıntılı hükümler ortaya koymuşlardır. Müslüman olmayan insanlar üç ayrı statüde değerlendirilmiştir. Bunlar zimmîler, müste'menler ve harbîlerdir. Cizye yükümlülüğünü yerine getirip İslâm

* Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: aozdemir@kastamonu.edu.tr

devletinin vatandaşı olan zimmîler¹ ve İslâm devletinden aldığı izinle İslâm yurdunda geçici süreyle bulunan müste'menler² dışındaki gayrimüslimlerin kendileri harbî, yurtları da dârü'l-harb³ olarak nitelendirilmiştir. İslâm devleti ile dârü'l-harb arasında mevcut bir saldırmazlık sözleşmesinin bulunmaması durumunda savaş halinin esas olduğu kabul edilmiştir.

Fakihlerin dârü'l-harble ilişkileri savaş olarak benimsemelerinin temelinde gayrimüslimlerin öldürülmesinin gerekliliği düşüncesi yoktur. Çünkü gayrimüslimler, eman ve zimmet akdine dayalı olarak yüzyıllarca Müslümanlarla aynı yurttan yaşamışlardır. Sırf inkârı sebebiyle insanların öldürülmesi gerekli olsa idi, Hz. Peygamber (s.a.) döneminden başlayarak asırlarca Müslümanlarla gayrimüslimlerin beraber yaşamaları söz konusu olmazdı. Ayrıca İslâm savaş hukuku ilkeleri de göstermektedir ki Müslümanların muharip olmayan insanları öldürmeleri caiz değildir.⁴ İslâm'ı kabul etmeme tek başına öldürme sebebi olsa idi muharip olsun olmasın herkesin aynı kategoride değerlendirilmesi icap ederdi. Böyle bir algılama ve uygulamanın olmaması, fakihlerin inkârcılığı tek başına öldürme sebebi olarak kabul etmediklerini göstermektedir.

Bu tespiti yaptıktan sonra fıkıh mezheplerinin dârü'l-harble ilişkilerde savaşı temel almalarının doğru bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Fıkıh kitaplarının "cihad" ve "siyer" bölümlerinde yer alan hükümler, zaman zaman İslâm'ın uluslararası güvenlik için tehdit oluşturduğu iddiasına temel olarak gösterilmektedir. Ancak bu değerlendirmeler, devletlerarası ilişkiler mevzusundaki ictihadların zamanın ve yaşanan bölge-

¹ Zimmet akdinin niteliği için bkz. Ebû Yusuf Ya'kub b. İbrahim, *el-Harâc*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut t.y., s. 63; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehli'z-zimme*, Ramada li'n-Neşr, Dammam 1997, I, 119 vd.; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Dâru lhyâit-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1980, II, 244; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1994, s.254, 262; Vehbe Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, Darü'l-Fikr, Dimaşk 1992, s. 356, 797.

² Müste'menlerin hak ve sorumlulukları için bkz. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1989, X, 69; Muhammed ez-Zührî el-Gamravî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1995, s. 405; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamûsu*, Bilmen Yayınları, İstanbul, t.y., III, 346; Ahmet Bostancı, *Hz. Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001, s. 89.

³ Müslümanların hâkimiyeti altına girmemiş ve İslâmî hükümlerin icra edilmediği memleketler Dârü'l-harb olarak isimlendirilmiştir. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul 1991, I, 60. Dârü'l-İslâm ve Dârü'l-harb kavramları için bkz. Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İklim Yayınları, İstanbul 1991, s.109-202.

⁴ Bkz. Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-kebir*, IV, 1415; Abdüsselâm b. Saîd Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Kahire 1323, II, 6; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 194; Ebû Muhammed Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, Hecl li't-Tibaa ve'n-Neşr, Kahire 1992, XIII, 175, 180.

lerin şartları ile şekillendiğini ve devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde mütekabiliyetin esas olduğunu dikkate almayan yaklaşımlardır. Şu bir gerçek ki, fıkıh kitaplarında harbî statüsündeki gayrimüslimlerle savaşın esas olmasını ifade eden görüşler vardır. Ancak bu hükümler, dünyada her milletin diğeri ile savaşının haklı görüldüğü bir çağda ortaya konulmuştur. O asırdaki mevcut uluslararası şartları görmezden gelip fakihleri bu konudaki görüşleri sebebiyle suçlamak, ilmî bir değer ifade etmeyecektir.

Fıkıh kitaplarında ayrıntısı ile ele alınan savaş hukuku ilkeleri ve bu bağlamda olmak üzere savaşa başlamadan, savaş esnasında ve savaşın sonlandırılmasında uyulması gereken kurallar incelendiğinde görülecektir ki, İslâm uluslararası kamu düzeni için bir tehdit oluşturmamaktadır.⁵ Dârü'l-harble savaşın asıl olarak kabul edilmesi, tarihî şartların etkisiyle şekillenmiş bir görüştür. Günümüzde, fikhî ilkeler çerçevesinde kalarak gayrimüslim devletler ile ilişkilerde barışı esas alan bir doktrin geliştirmek mümkündür.

I. Fıkıh Mezheplerinin Dârü'l-harble İlişkilerde Savaşı Esas Aldığını Gösteren Hükümler

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin temel kaynaklarında harbî olarak nitelenen gayrimüslimlerle ilişkilerde aslolanın savaş hali olduğunu gösteren birçok hüküm yer almaktadır. Bu hükümlerin sebeplerini bir sonraki başlığa bırakarak burada, fıkıh kitaplarında dârü'l-harb ile ilişkinin savaş temeline oturtulduğunu gösteren görüşlerden bir kısmına işaret etmek istiyoruz.

Cihad geniş anlamıyla İslâm'a hizmet amacıyla yapılan her türlü çabayı kapsamaktadır.⁶ Dar (teknik) manası ise, Müslümanların korunması, İslâm'ın tüm insanlığa duyurulması ve dünyada adalet ve hakkaniyetin sağlanması⁷ amacıyla gerekli olduğunda savaşmaktır. Fıkıh kitaplarında cihadın farz bir yükümlülük olarak nitelendirildiği görülmektedir.⁸ "Önceleri sadece savunma amaçlı savaşlara izin verilmiş, daha sonra gelen ayetler

⁵ İslâm'ın uluslararası güvenliğin sağlanmasına etkisi için bkz. Ahmet Özdemir, *İslâm Devletler Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Savaş Yoluyla Sağlanması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 101-207.

⁶ Es'ad Muhammed Saïd es-Sagraci, *el-Fıkhü'l-hanefî ve edilletühü*, Darü'l-Kelimi't-Tayyib, Dımaşk 2000, s. 327.

⁷ Ebü'l-Hasan Burhanuddin Ali el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, II, 135.

⁸ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 187; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dârü'l-Mâ'rife, Beyrut 1998, II, 179; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 6.

ile Müslümanlar tarafından başlatılacak savaşlara da izin verilmiş ve hüküm cihadın farziyeti üzerine müstekâr olmuştur.”⁹ “Cihad, kâfirin küfrü sebebiyle hasen hükmündedir. Çünkü kâfir, Allah’a ve Müslümanlara düşman olmuştur. Bu sebeple cihad kâfirleri yok etmek, hak dini güçlendirmek ve i'lây-ı kelimetullah için meşru kılınmıştır.”¹⁰ “Başlangıçta sadece savunma savaşına izin verilmiş ancak daha sonra bu sınırlandırılma kaldırılmış mutlak olarak cihad emredilmiştir.”¹¹ Bu hükümler, fakihlere göre müdafaa dışında da savaş yapılabileceğini göstermektedir.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerinin temel fıkıh kitaplarında dârü'l-harbe sefer düzenlemenin devlet başkanlarının görevleri arasında görülmesi, dârü'l-İslâm ile dârü'l-harb arasında aslolan ilişkinin savaş hali olarak kabul edildiğini göstermektedir. “Müslümanlar yeterli güce sahipse en yakın düşmandan başlayarak cihad etmek halifenin görevidir. Özürsüz olarak bir yılın cihad yapılmadan geçirilmesi uygun olmayacağından dolayı her sene düşmana sefer düzenlemek gerekir.¹² İhtiyaç olması durumunda senede birden fazla da cihada çıkmak gerekir.”¹³

Klasik dönemde ortaya konulan icthadlar göstermektedir ki, o dönemde bu konuda görüş beyan eden fakihler İslâm devleti güçlü olduğu zamanlarda dârü'l-harb ile sulh yapmayı caiz görmemektedirler. “Müslümanlar güçlü ise ehli harp ile sulh yapmaları doğru olmaz. Çünkü burada cihadı terk söz konusudur. Anlaşma ancak Müslümanların zayıf olması veya düşmanın İslâm'a ilgi duyması gibi bir maslahat söz konusu olunca caiz olur.”¹⁴ “Hudeybiye sulhunun ebedî olarak değil de on yıllık bir süre için yapılmasının sebebi yeterli güce sahip olunca cihadın Müslümanlara farz olmasıdır. Resûlullah'ın bu uygulama-

⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 2.

¹⁰ Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr alâ usûli'l-Pezdevî*, Beyrut 1997, I, 280.

¹¹ Şihâbuddin Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1984, VIII, 45; Celâleddin es-Suyûtî, *el-Hâvi li'l-fetâvâ*, Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut ty., I, 327.

¹² Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Üm*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1990, II, 177; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 10; Gamravî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, s. 400; Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1982, VIII, 375.

¹³ Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhil-İmam eş-Şâfiî*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1959, II, 228.

¹⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâî'*, VII, 101; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 120; Serahsî, *Şerhu's-Siyeril-kebir*, I, 190; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 154.

ması anlaşmaların azamî müddetinin on yıl olabileceğini göstermektedir.¹⁵ Süre tayin etmeden mutlak olarak yapılan anlaşmalar caiz değildir.¹⁶ Fakihlere göre devletlerarası ilişkilerde aslolan sulh olsa idi her hâlükârda sulh yapılması caiz olurdu. Böyle bir sınırlan-dırılma öngörülmezdi. Anlaşmaların nihaî çözüm olarak görülmemesi, hatta gerekli durumlarda Müslümanlara dârü'l-harble yaptıkları anlaşmaları önceden haber vererek –belirli şartlar çerçevesinde- tek taraflı feshetme hakkı tanınması;¹⁷ düşmana galip gelme imkânı yoksa sulh ile Müslümanların korunması ve yeteri kadar güç elde edilince anlaşmanın sona erdirilip tekrar onlarla savaş konumuna geçileceğinin ifade edilmesi¹⁸ de fıkıh mezheplerine göre dârü'l-harble ilişkilerde aslolanın savaş hali olduğunu açıkça göstermektedir.

Hanefî Mezhebi fakihleri, cihad ile ilgili ayetlerin o zamanki toplumun şartlarına uygun bir şekilde tedricî olarak geldiğini belirterek,¹⁹ cihad mevzuunda en son nâzil olan ve Allah yolunda savaşmayı emreden "Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir."²⁰ ayetinin daha önce gelen ayetleri neshettiğini kabul etmektedirler. Buna göre; sadece meşru müdafaa durumunda savaşa izin veren "Kendilerine savaş açılan (Müslümanlara) zulme uğramaları sebebiyle (misilleme olarak savaşa) izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kâdirdir."²¹ ayeti ile, düşmanla barış yapılmasını isteyen "Eğer düşmanlar barışa yanaşırsa sen de ona yaş ve Allah'a güven. Şüphesiz O her şeyi işitendir, bilendir."²² ayetinin mensuh hükmünde olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hanefî fakihlere göre "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın..."²³ ayeti "Haram aylar çıktığı vakit artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, esir edin hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun. Eğer tevbe eder ve namazı kılip zekâtı verirlerse o zaman

¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 200; Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed Mehâmilî, *el-Lübab fi fikhî's-Şâfiî*, Darü'l-Buhârî, Medine 1994, s. 377.

¹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 200; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 261.

¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 87; Merginânî, *el-Hidâye*, II, 138.

¹⁸ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebîr*, I, 191.

¹⁹ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebîr*, I, 188.

²⁰ Bakara 2/244.

²¹ Hac 22/39.

²² Enfâl 8/61.

²³ Bakara 2/190.

onları serbest bırakın. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.”²⁴ ayeti ile nesh edilmiştir. Dolayısıyla İslâm’ı kabul etmeyen, cizye vermeyi de reddeden kâfirlerle -onlar bize savaş açmadan da- savaşmak vaciptir.²⁵ Bu durum da göstermektedir ki Hanefî Mezhebine göre dârü’l-islâm ile dârü’l-harb arasında aslolan savaş halidir.

Hanefî, Mâlikî, ve Hanbelî Mezhepleri, kâfirin kanının ancak iman veya eman²⁶ ile mütekavim olacağını kabul etmekte, bunun sonucu olarak da muharip olmadığı için öldürülmemesi gereken bir kişinin (hasta, çocuk, kadın...) savaşta öldürülmesi durumunda işlenen suçtan dolayı sadece tövbe etmek gerektiği ve diyet ya da keffâretin gerekli olmadığını savunmaktadırlar.²⁷ Savaşta öldürme ve esir almanın mubah olmasının sebebi olarak da düşmanın küfür üzere olması gösterilmektedirler.²⁸

Şâfiî Mezhebi fakihlerinin, kâfirlerin Müslümanlara savaş açmayıp kendi ülkelelerinde buldukları halde onlarla savaşmanın hükmünü farz-ı kifâye olarak ifade etmeleri,²⁹ putperestlerle Müslüman oluncaya kadar, Ehl-i Kitap ile de Müslüman oluncaya ya da cizye vermeyi kabul edinceye kadar savaş yapmayı Müslümanlar için bir yükümlülük olarak kabul etmeleri³⁰ karşılıklı münasebetlerde savaş halini esas aldıklarını gösterir.

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihler, savaş ilanını hukukî nitelikte bir zorunluluk olarak ortaya koymaktadırlar. Savaş ilanı, savaşa başlamadan önce düşmanlara Müslüman olmalarını teklif etmek, bunu kabul etmemeleri durumunda cizye karşılığında zimmet anlaşması yapmayı teklif etmek, bu da kabul edilmezse savaş yapılacağını haber verme şeklinde uygulanmıştır.³¹ Fıkıh kitaplarında savaş ilanının bu şekilde yapılacağını

²⁴ Tevbe 9/5.

²⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 143; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 189.

²⁶ Eman, İslâm ülkesine girmek isteyen yabancıya verilen can ve mal güvencesini ifade eder. Bkz. Zuhaylî, “Eman”, *DİA*, 79-80.

²⁷ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, VII, 101; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 31.

²⁸ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebîr*, V, 2200; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 185.

²⁹ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, XIII, 46; Gamravî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, s. 400-401.

³⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 182, 199; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 232.

³¹ Savaş ilanın şekli için bkz. Müslim, *Cihad*, 2 (1731); Ebû Dâvûd, *Cihad*, 82 (2612); Tirmizî, *Siyer*, 47 (1666); Dârimî, *Siyer*, 8 (2447).

beyan edilmesi³² savaşın sadece savunma durumu ile sınırlı olarak görülmediğinin bir başka ispatıdır.

Fakihlerin ekseriyeti, haram aylara hürmet gösterilmesi gerektiğini ve bu aylarda savaşmanın yasak olduğunu beyan eden ayetin³³ mensuh olduğunu, bu sebeple de haram aylarda savaşın mubah olacağını savunmaktadırlar.³⁴ Haram aylarda savunma savaşı “O halde kim size saldırırsa siz de tıpkı onların üstünüze saldırması gibi saldırın...”³⁵ hükmü gereğince her halükârda meşru olacağına göre, fukahanın bu aylarda savaşın mubah olacağı yönündeki beyanları, savunma dışındaki savaş kararı ile ilgilidir. Bu durum, mezheplerin sulh anlaşması yapılmamış olan gayrimüslim devletlerle ilişkilerde savaş halini esas aldıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Müslümanlar ile zimmî ve müste'men olmayan gayrimüslim topluluklar arasındaki münasebete dair fıkıh mezheplerinin ortaya koydukları icthadlar göstermektedir ki; Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, İslâm devletinin dârü'l-harb statüsündeki gayrimüslim devletlerle olan ilişkilerinde temel ilke olarak barış halini değil savaş halini esas almışlardır.

II. Fıkıh Mezheplerinin Dârü'l-harble İlişkilerde Savaş Halini Esas Almasının Sebepleri

Müctehid, hüküm çıkarabilecek kadar yeterlilikte ayet ve hadis bilgisine sahip olmanın yanında, olayları sebep ve sonuçları ile tahlil ederek analiz ve sentez yapabilecek kabiliyete sahip, yaşadığı bölgeyi ve dünyanın genel ahvalini bilen, zamanının şartlarının farkında olan kişidir. Bu nitelikteki âlimlerin ortaya koyduğu icthadlardan teşekkül eden fıkıh mezheplerinin, gayrimüslimlerle ilişkilerde savaş halini esas almalarının sebeplerine bakmaksızın bu yaklaşımlarından dolayı onları eleştirmek doğru olmayacaktır.

³² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 2; Serahsî, *el-Mebsût*, X, 6; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 252; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, VII, 100; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XIII, 29-31; Şihabüddin Ahmed b. İdris el-Karâfi, *ez-Zahîre*, Darü'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut 1994, III, 404; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 345.

³³ Mâide 5/2.

³⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 440; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 193; Kal'acî, *Mevsûatu fıkhi Süfyani's-Sevrî*, s.314.

³⁵ Bakara 2/194.

Fıkıh Mezheplerinin savaşı öncelikli olarak gündemde tutmalarının başlıca iki nedeni vardır. Birincisi, o dönemde dünyada geçerli olan düzende her devletin, diğer devletlerin potansiyel düşmanı olduğu algısıdır. Böyle bir ortamda devletlerarası münasebetlerde temel ilkelerden olan mukabele bilmisil ilkesi gereği fakihler savaş halini esas almışlardır. İkinci sebep ise cihanşümul bir nitelikte olan İslâm dininin tebliğinde savaşın araç olarak kullanılabilmesi düşüncesidir.³⁶ Bu hususların ortaya konulması mezheplerin bu mevzu- daki ictihadlarını daha doğru kavramaya yardımcı olacaktır.

a- Dünyada Devletlerarası İlişkilerde Savaş Halinin Esas Olması

Mezheplerin teşekkül ettiği klasik dönemde fakihlerin dünyayı dârü'l-islâm ve dârü'l-harb olarak ikiye ayırıp, dârü'l-harb ile daimî bir savaş halini esas almalarının temelinde yatan sebepleri doğru tespit edebilmek için o dönemin şartlarını göz önüne almak gerekir.³⁷

Fıkıh mezheplerinin doğuşu ve gelişimi döneminde dünyada savaş her hâlükârda meşru ve mutata kabul edilmekteydi.³⁸ Bu anlayışın bir sonucu olarak devletlerarasında sürekli anî baskınlar yaşanmakta ve güçlü olan devletin diğer devletleri hâkimiyetine alması haklı bir uygulama olarak görülmekteydi.³⁹

Müslüman ülkelerin haclı seferleri ile karşı karşıya kaldıkları, anlaşmalara sadakatin olmadığı ve devletlerarası ilişkilerde keyfilik hüküm sürdüğü⁴⁰ bir dünya düzeninde Müslümanların farklı inançtan olan milletleri potansiyel düşman olarak algılamaları yadırganması gereken bir durumdur. Nitekim bu durum diğer inanç sahipleri için de geçerlidir.⁴¹ O dönemde herkes kendisinden olmayanları potansiyel düşman olarak görüyor ve

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 2; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, XIII, 46; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, I, 280.

³⁷ M. Sâfi Louay, klasik dönemde oluşan İslâm savaş hukuku kurallarının yaşanılan çağın etkisiyle savaşı esas aldığı fakat bu anlayışın İslâm'ın temel ilkeleri ile uyumunu söylemektedir. Bkz. Louay, "İslâm'da Savaş ve Barış" (trc. Safiye Morçay Gülen), *İslâmi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul 1995, cilt: 3, sayı:1, s. 59, 83.

³⁸ Turnağil, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, s. 65-66.

³⁹ Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, II, 21.

⁴⁰ Ebû Zehre, *Son Barış Çağrısı*, s. 28, 63; Meray, *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, s. 231; Özel, *Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, s. 23.

⁴¹ Lewis, *İslâm'ın Krizi*, s. 123; Halliday, *İslâm ve Çatışma Miti* (trc. Umut Özkırımlı- Gülberk Koç), s.122.

buna göre muamele yapıyordu. Mesela Grotius, Hıristiyan olmayanlarla çok sıkı ilişkiler kurmamaya özen gösterilmesini istemektedir.⁴² Kardinal Julien Cesarini, Müslümanlara verilen ahit ve yeminin hükmü olmadığını söyleyerek Osmanlı Padişahı II. Murad ile akdedilen on yıllık muahedenin üzerinden daha on gün geçmeden iptal ettirmiştir.⁴³ Böyle bir ortamda tek yönlü bir bakış açısıyla sadece Müslümanların tavrını eleştirip⁴⁴ o an mevcut olan genel uygulama ve teamülü görmezden gelmek insafli bir yaklaşım olmayacaktır.⁴⁵

Batı'nın İslâm'ı kılıç dini gibi gösterme çabaları ve bu konuda uyguladıkları çifte standart sadece Müslümanlar tarafından değil, bizzat batılı yazarlar tarafından da eleştiri konusu yapılmıştır. İslâmiyet üzerine araştırmaları ile tanınan John L. Esposito "*Biz, Yahudilik ve Hıristiyanlığı ele alırken şiddet içeren Kitab-ı Mukaddes metinlerini tarihsel bağlam-ları içinde yorumluyoruz. Yahudilik ve Hıristiyanlık adına yapılan katliamı ve emperyalizmi aşırılık ve sapma olarak değerlendiriyoruz. İslâm için ise aynı yaklaşımı sergilemiyoruz. İslâm'ı üç-beş radikal inancı ve eylemleri olarak değil, inancın bütünlüğü ve öğretileri içinde değerlendirmemiz gerekiyor.*"⁴⁶ diyerek konunun tarihsel ve zihinsel arka planına vurgu yapmanın lüzumuna işaret etmektedir.

Avrupalı düşünürler, İslâm medeniyetini kendileri üzerinde hâkimiyet kurmuş bir cephe medeniyeti olarak görmüşlerdir. Cephe ilişkisinde olan toplumlar ve medeniyetler rasyonel düşünemezler. Birbirlerini sürekli kollamak zorundadırlar. Her an karşı tarafın tekrar bir cephe oluşturabileceği endişesi taşırlar. Bu durum, devletler arasında sürekli bir mücadele ve çatışma olgusunu beraberinde getirir.⁴⁷

Resmi nedeni Müslümanların eline geçen kutsal yerleri kurtarmak olan haçlı seferlerinin itiraf edilmeyen gerçek nedeninin Hıristiyanlığı yaymak olduğu, sonuçta Orta

⁴² Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku* (trc. Seha L. Meray), Ankara 1967, s. 110.

⁴³ Hammer, Joseph von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Zuhuri Danişman), İstanbul 1972, II, 275-276.

⁴⁴ Paul Fregosi, *Jihad in the west muslim conquests from the 7th to the 21st centuries*, New York 1998, s. 22-24.

⁴⁵ Bazı batılı ülkelerin dillerinde Müslümanları aşağılamak için birçok kelime ve tâbirin olması düşmanlığın boyutunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bkz. Halliday, *İslâm ve Çatışma Miti* (trc. Umur Özkırımlı- Gülberk Koç), s.187 vd.

⁴⁶ John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş* (trc. Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz), Oğlak Yayınları, İstanbul 2003, s. 150.

⁴⁷ Ahmet Davutoğlu, "Türkiye-Avrupa İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *İzlenim*, İstanbul Ocak 1996, sayı: 29, s. 27; Weeramantry, *İslâmic Jurisprudence An International Perspective*, s. 128-129.

Doğu'nun siyasî açıdan işgal edilmesi ve ticarî olarak sömürülmesi eylemine dönüştüğü,⁴⁸ Hıristiyanlığın devlet dini olmasıyla başlayan ve on beş asır devam eden heretic ve schismatic kabul edilen gruplara karşı gösterilen şiddet ve saldırı hareketleri Müslümanları da içine alacak şekilde genişletilip sürekli düşman algılamasıyla hareket edildiği⁴⁹ göz önüne alınırsa fakihlerin kendi dönemlerinde gayrimüslim devletlerle ilişkilerde savaş halini esas almalarının sebeplerini daha iyi anlayabiliriz.

Samuel Huntington'un son yıllarda sıkça tartışılan yenedünyanın medeniyetlerin çatışması üzerine bina edileceği tezi ve bu doğrultuda beyan edilen görüşleri, varlığı eskiden beri mevcut olan bu mücadelenin hâlâ devam etme potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Huntington eserinde, Batının menfaati için kendi medeniyeti içinde dayanışmayı iletmesi, kültürleri yakın toplumları batı toplumlarına katması, askeri açıdan süper güç olmaya devam etmesi ve batılı değerlere yakınlık duyan diğer medeniyetlerdeki grupları desteklemesi gerekir diyerek⁵⁰ kendi toplumuna medeniyetler arası mücadelede başarılı olma yollarını gösterme gayreti içine girmektedir. Bu yaklaşım, yüzyıllardan beri süren ve Müslümanlar ile Batı toplumlarının her an mücadele ve çatışma olgusunun içinde yer aldığı düşüncesinin bir yansıması olarak dikkat çekmektedir.

Uluslararası adalet ve hakkaniyeti tesis etmeye yönelik müesseseseleşmenin olmadığı, güçlünün haklı görüldüğü, devletlerin herhangi bir denetleme mekanizmasına dayanmaksızın savaş açma kararı aldıkları,⁵¹ anî baskın ve saldırıların sıklıkla yaşandığı bu tarihî dönemde her devlet, aralarında ittifak bulunmayan diğer devletleri ehl-i harp olarak kabul etmiştir. Mezheplerin doğuş ve gelişim dönemine tekabül eden bu tarihî süreçte bahsi geçen sebeplerden dolayı önlerinde başka da seçenek bulunmayan fakihler, yaşadıkları çağın ve şartların bir gerekliliği olarak dünyayı İslam yurdu olan ve olmayan diye ayırmışlar, zimmî ve müste'men statüsünde olmayan gayrimüslimleri harbî olarak vasıflandırarak devletlerarası ilişkilerde savaş halini esas almışlardır.

Vehbe Zuhaylî'nin "*Klasik dönemde fukaha, yaşadıkları dönemin devletlerarası şartlarının zorlamasıyla Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiyi savaş temeline*

⁴⁸ Jacques G. Ruelland, *Kutsal Savaşlar Tarihi* (trc. Teoman Tunçdoğan), s. 79; Ahmed Rıza, *Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası* (trc. Ziyad Ebüzziya), s. 65-73.

⁴⁹ Köse, "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, 2007, s. 59.

⁵⁰ Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması* (trc. Mustafa Çalık), Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 43.

⁵¹ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, s. 231.

oturtmuşlardır. Harbi esas almaları daha uygun olurdu.”⁵² görüşü, dönemin şartlarının fakihlerin icihadlarına yansımaları ifade etmesi bakımından isabetli olmakla birlikte bu şartlarda fakihlerin barışı esas almalarını bekleme bakımından isabetli görünmemektedir. Çünkü savaş temeline dayalı olarak devletlerarası münasebetlerin yaşandığı bir ortamda fıkıh mezheplerinin gayrimüslim toplumlarla ilişkilerde barışı esas almalarını beklemek reel politik durumla mutabık olmayacaktır.

b- İslâm'ın Tebliğinde Allah Yolunda Savaşmanın Araç Olarak Görülmesi

Cihad sözlük anlamı olarak “gayret etmek, çaba sarfetmek, zahmet çekmek” anlamlarına gelmektedir.⁵³ İstîlâhî manası ise ilâhî mesajı insanlara duyurmak, nefse ve düşmanlara karşı mücadele etmek, Allah'ın dinine hizmet için elden gelen çabayı göstermektir.⁵⁴ Gereklî durumlarda Allah yolunda savaşmak da bu gayretin bir parçası olarak görülerek meşru kabul edilmiştir.

İslâm cihanşümül bir din olduğu için⁵⁵ mensuplarına iyiliği emreden kötülüğü yasaklayan fertler olmalarını emretmekte⁵⁶ ve dünyanın her bir köşesine İslâm'ı tebliğ etmeyi sorumluluk olarak yüklemektedir.⁵⁷ Fakihler, müminlere yüklenen bu sorumluluğun yerine getirilmesinde Allah yolunda savaşmayı meşru bir araç olarak görmüşlerdir.

İslâm'ın tüm insanlığa ulaştırılması görevi ve hak ile bâtil arasındaki mücadele kıyamete kadar sürecektir. Bu konuda bir gevşeme gösterilmemelidir. Nitekim Tebük seferinden dönen bazı mücahidlerin “Artık cihad bitti.” diyerek silahlarını satmaya başlamaları üzerine,⁵⁸ Resûlullah (s.a.) “*Cihad, Allah'ın beni (peygamber olarak) gönderdiği andan, ümmetimin en son neslinin Deccal ile savaşacağı ana kadar devam edecektir. Onu adaletli (bir idareci) nin adaleti ortadan kaldıramayacağı gibi, zalim (bir idarecin)in zulmü de kaldı-*

⁵² Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, s. 130.

⁵³ Ebü'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali Mutarrizî, *el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*, Mektebetü Usame b. Zeyd, Halep 1979, I, 170.

⁵⁴ Dâmâd, *Mecmau'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, I, 632; Khaddurî, *İslâm'da Adâlet Kavramı* (trc. Selahattin Ayaz), s. 223; Özel, “Cihad”, *DİA*, VII, 527.

⁵⁵ Bkz. A'râf 7/158; Tevbe 9/33; Nûr 24/55; Fetih 48/28.

⁵⁶ “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız...” Âl-i İmrân 3/110.

⁵⁷ Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, I, 275; Khaddurî, *İslâm Hukukunda Savaş ve Barış*, s. 72; Mevdûdî, *İslâm'da Hükûmet* (trc. Ali Genceli), s. 183.

⁵⁸ Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 425.

*ramaz.*⁵⁹ buyurarak ümmetin rehavete kapılmaması gerektiğini beyan etmiş, ayrıca cihad görevinin devlet başkanı adil de olsa zalimde olsa devam edeceğini haber vermiştir.⁶⁰ Ayrıca kıyamete kadar küfür ehlinin Müslümanlar aleyhine çeşitli entrikalar çevireceğine ve zayıf anlarını bulduklarında saldırmakta tereddüt etmeyeceklerine iğare etmiştir.⁶¹

Fıkıh usulü ilminde lafızlar manası açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılır. Manası açık lafızlar zâhir, nass, müfesser ve muhkem olmak üzere açıktan en açık olana doğru sıralanır.⁶² Cihadın kıyamete kadar devam edeceğini bildiren bu hadis, te'vil ve neshe ihtimali bulunmaması⁶³ ve hükme delaletinin kesin olması bakımından muhkem bir mana ifade etmektedir.⁶⁴ Muhkem manası en açık lafız olup,⁶⁵ anlamını kavramak için beyana ihtiyaç yoktur ve onunla elde edilen hüküm ister has, ister âmm olsun değişme kabul etmez temel kurallarından biridir.⁶⁶ Buna göre insanları şerden koruma ve Allah'ın dinini yüceltme gayesiyle cihad etmek farz hükmündendir.⁶⁷

Mevcut şartlar doğrultusunda en uygun metot ile mücadele etmek gerekir. Savaşın maşerî vicdanda meşru olarak algılandığı, yapılan zulüm ve haksızlıkların başka bir yolla engellenemediği bir ortamda fıkıh mezhepleri, "Gayrimüslim devletlerle ilişkilerde aslolan savaş halidir." ictihadını benimseyerek, dârü'l-harb hükmünde olan devlet saldırmadan da zikredilen olumsuz şartların ortadan kaldırılıp, tebliğ imkânının doğması için Allah yolunda savaşı meşru kabul etmişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, Allah yolunda savaşın amaç değil araç olarak görülmesidir.

⁵⁹ Ebû Dâvûd, Cihâd, 33, 2532.

⁶⁰ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebîr*, I, 168; Ayrıca bkz. "İyi olsun kötü olsun her devlet başkanı ile birlikte cihad sizin yükümlülüğünüzdür." Ebû Dâvûd, Cihad, 34, 2533.

⁶¹ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, Konya 1993, VI, 41.

⁶² Sadrüşşeria, *et-Tavzih şerhi't-Tenkîh*, I, 88.

⁶³ Muhammed Emin, *Teysirü't-tahrîr*, III, 281; Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefatih şerhi Mişkati'l-Mesabih*, XI, 421.

⁶⁴ Zeydan, *el-Vecîz fî usûli'l-fıkh*, s. 346-347.

⁶⁵ Abdülaziz el-Buharî, *Keşfu'l-esrâr*, I, 80.

⁶⁶ Ferhat Koca, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İsam Yayınları, İstanbul 1996, s.82.

⁶⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, I, 378.

Bu açıklamalardan bazı batılı yazarların iddia ettiği gibi İslâm'ın kılıç zoruyla yapıldığı, insanların zorla Müslümanlaştırıldığı⁶⁸ hükmünü vermek doğru değildir. Fetihlerin arkasındaki dinî mantık diğer dinlere mensup olanları zorla İslâm'a dâhil etmek değil, bütün dünyada cehalet ve inançsızlığın kaldırılıp, Allah'ın muradına uygun âdil toplumların oluşmasını sağlamaktır. Gayrimüslim bir devlet ile sırf inançsız olması sebebiyle değil, İslâm davetine engel olması veya İslâm'ın hâkimiyetini kabul etmemesi sebebiyle savaşmıştır. Bu savaşın amacı inançsızlıkların cezasını bu dünyada vermek değildir. Esas gaye İslâm davetini cihanın her tarafına ulaştırmaktır. İslâm'dan haberdar olan kişi tercihini hür iradesi ile verecektir. Çünkü imanın yeri kalptir. Bu yüzden insanları zorla mümin yapma imkânı yoktur.

İslâm hâkimiyetinin yayılması ile İslâmlaşma arasındaki farkı gözden kaçırmamak gerekir. İslâmlaşma fetih bittikten sonra yani kılıç kınına girdikten sonra başlayan bir süreçtir. Bu süreç içinde toplumların ihtida etmesinde farklı sebepler etkili olmuştur. İslâm inancının; fıtrata uygunluğu, ahlâkî ilkelere hassasiyet göstermesi ve yönetimdekilere âdil ve hoşgörülü davranmayı telkin etmesinin yanında, evlilik ve komşuluk ilişkileri, tasavvuf erbabının faaliyetleri ve daha üst konuları elde etme arzusu gibi etkenler fethedilen topraklarda görülen başlıca ihtida sebepleri olarak sayılabilir.⁶⁹ Fetih faaliyetlerinin temel amacı, inançsız insanlara zorla İslam dinini benimsetmek değil, dünyadaki tüm insanlara ilahî tebliği ulaştırma gayretidir.

⁶⁸ Ignaz Goldziher, *İslâm'da Fıkıh ve Akâid* (trc. İlhan Başgöz), Ardiç Yayınları, Ankara 2004, s. 30-36; Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, II, 552-553; Fregosi, *Jihad in the west muslim conquests from the 7th to the 21st centuries*, s. 22.

⁶⁹ Mehmet Özdemir, "Fetih Tebliğ İlişkisi", *Diyanet Aylık Dergi*, Ağustos 2003, s. 29.

III. Fıkıh Mezheplerinin Görüşlerinin Günümüz Şartları Bakımından Değerlendirilmesi

Müctehidlerin özellikle muamelat sahasındaki icthadlarını zaman bağlamından kopararak anlamaya çalışmak bazen yanlış neticelere ulaştırabilmektedir. İnsanlar arası veya devletler arası münasebetlere ilişkin icthadların, değişen ve gelişen toplumsal şartlarda gözden geçirilip tarihsel nitelikte olanlar ile çağlar üstü olup kıyamete kadar baki kalacak olanları ayırmak elzemdir. Aksi durumda müctehide söylemediğini söyletme durumuna düşülecektir. Mecelle'de zikredilen “*Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz.*”⁷⁰ kaidesi de bazı hükümlerin zamanın şartlarına göre değişebileceğini ifade etmektedir.

Fakihlerin savaşı esas almasında birinci neden, yaşadıkları dünyada savaş durumunun hâkim olduğu bir sistemin yürürlükte olmasıdır. Günümüzde ise özellikle Birleşmiş Milletlerin kurulmasından sonra dünyada savunma durumu dışında savaş, meşru bir hak olarak kabul edilmemeye başlanmıştır.⁷¹ Çağımızda savaş, kamu vicdanını yaralayan, dünyanın her köşesinde büyük infial uyandıran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da fıkıh mezheplerinin gayrimüslimlerle ilişkilerde savaşı esas almalarının gerekçelerinden olan dünyada devletler arasında savaşın hâkim olma olgusu işlerliğini kaybetmiştir.

Fıkıh mezheplerinde dârü'l-harble savaşılmasıdır görüşünün bulunmasının bir diğer nedeni, İslâm'ın tebliğinde Allah yolunda savaşmanın bir araç olarak görülmesidir. İslâm'ın fert ve toplum bazında gerçekleşmesini istediği ana hedefler vardır.⁷² Zarûrât-ı diniye olarak da ifade edilen din, can, mal, akıl ve neslin muhafazası ile bu ana gayelere ulaşılabilir. Bunlar amaç (makâsîd) hükümler olarak korunmak zorundadır ve çağlar

⁷⁰ Bkz. Ali Haydar Efendi, *Düerü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, I, 67.

⁷¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara 1999, s. 225. Fetih bugün uluslararası hukukta meşru kabul edilmemektedir. Fakat eskiden fetihle kazanılmış haklar bugün de geçerlidir. Çünkü her hukukî vâkıanın vukû bulduğu anda geçerli olan hukuk kuralına göre değerlendirilmesi gerekir. Bugünün yasağı önceye etkili olmaz. bkz. Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, İstanbul 1989, s. 18.

⁷² Hükümlerin amaç (makâsîd) hükümler ve araç (vesâil) hükümler diye iki kategoride değerlendirilmesi için bkz. İzzettin Abdülaziz b. Abdisselam, *el-Kavâidü'l-Kübrâ*, Dımaşk 2000, I, 52; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Mekâsidü's-şerâti'l-İslâmiyye*, Tunus 1985, s. 145; Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, s.100-107.

geçse bile değişime kapalıdır. Bununla birlikte bir de esas amaca götüren araç (vesâil) hükümler vardır. Bu hükümlerde ise değişim söz konusu olabilir.

Bir amaç hükme ulaştırıran, birden fazla vesâil hüküm bulunabilir.⁷³ İslâm'ın tebliği ana gaye olmakla birlikte ilim, teknik, sanat ve kültür alanlarında en üst seviyeye ulaşip diğer kültürleri etkilemek, dini hayatın her alanına hâkim kılıp güzel örnek olmak, irşat heyetleri kurup çalışmalar yapmak ve Allah yolunda savaşmak ise bu hedefe götüren çeşitli araçlardır. Buna göre İslâm'ı tebliğ amacıyla savaşa başvurmak bu gayeye hizmet eden araçlardan sadece birisidir. Fakihler kendi dönemlerinin şartları gereği dini tebliğ için savaşmaya da meşruiyet tanımışlardır. Günümüzde ise şartlar değişmiştir. Unutmamak gerekir ki vesile, maksadı gerçekleştiriyorsa itibardan düşecektir.⁷⁴ Bu sebeple mevcut şartlarda artık savunma durumu dışındaki savaşlar meşruiyetini kaybetmiştir.

İslâm'ın hâkimiyetini kabul ettirme amacı ile savaş açıldığı zaman tüm milletlerin tepkisi ile karşılaşılacağı, uluslararası camiada infiale yol açacağı ve İslâm'a sempati duyanların bile İslâm'dan uzaklaşmasına sebep olacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu sebeple günümüz şartlarında savaş yöntemi İslâm'ın tebliği amacına ulaştırmayacaktır. Bugün yapılması gereken, bu amaca ulaşmayı temin edecek başka vesilelere başvurmaktır. Esas amaç, İslâm'ın zorla kabul ettirilmesi olmayıp, tüm insanlara ulaştırılması ve anlatılması olduğuna göre gelişen iletişim vasıtaları, sanat faaliyetleri, bilim ve teknoloji bu hedef doğrultusunda birer araç olarak kullanılabilir. Müslümanlar üstün bir medeniyet ve gelişme seviyesine ulaşip dünyada sözü geçer hale gelerek bu amaca hizmet edebilirler. Fertler de buldukları bölgede davranış ve beşeri münasebetler bakımından örnek bir şahsiyet ortaya koyup İslâm'ı yaşayarak tebliğ edebilirler.

⁷³ Mustafa Şelebî, *Ta'lilü'l-ahkâm*, Darü'n-Nehdatü'l-Arabiyye, Beyrut 1981, s. 37-41.

⁷⁴ Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, s.102.

Sonuç

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî Mezhepleri, gayrimüslim devletlerle ilişkileri savaş temeline oturtmuşlar ve savaşın devletlere tanınan bir hak olarak görüldüğü dönemlerde, cihad kavramını en geniş manasıyla ele alıp, Müslüman olmayan ülkelerle, İslâm'ın siyasî hâkimiyetini kabul ettirmek için, savaş yapılmasını meşru kabul etmişlerdir.

Müctehidlerin ortaya koydukları bu görüşleri, zaman bağlamından kopararak her asırda uygulanması gerektiğini düşünenler, İslâm'da savaşın esas olduğunu savunmaktadırlar. Çağımızdaki bazı müellifler ise yaşadığımız yüzyılda meşru müdafaa dışındaki savaşların meşruiyetini savunmanın imkânsız olmasından hareketle, fıkıh kitaplarındaki savaşın asıl olduğunu açıkça beyan eden metinleri görmezden gelerek Şâfiî mezhebi dışındaki mezheplerin barışı esas aldığını iddia etmektedirler. Bize göre iki yaklaşım da isabetli değildir. Çünkü savaşın asıl olduğunu savunanlar, tarihsel nitelikteki icihadları evrensel hale getirerek günümüz insanlarına sunma hatasına düşmektedirler. Fakihler barışı esas almıştır, diyenler de fıkıh kitaplarında bahsi geçen "Devlet başkanı her sene sefere çıkmalıdır.", "İslâm devleti güçlü olduğu zaman sulh yapması caiz değildir." "Cihad ayetleri tedricen gelmiştir. En son nâzil olan ve Allah yolunda savaşmayı emreden ayet daha önceki ayetleri neshetmiştir." gibi bilgileri yok farz ederek ilmi tutarsızlık içine düşmektedirler.

Kanaatimize göre İslâm devletler hukukunda dârü'l-harb statüsündeki gayrimüslimlerle ilişkiler bağlamında "*İslâm barış dinidir*" şeklinde verilecek genel bir hüküm yüzlerce yıllık fetih hareketlerini gayrimeşrulukla ve sahabe döneminden günümüze kadar bu uğurda ölenleri zulüm ve günahkârlıkla nitelemeye yol açacaktır. Bunun yanında "*İslâm savaş dinidir*" şeklindeki bir hüküm de İslâm'ın hiçbir durumda savaştan vazgeçmeyen kılıç dini gibi algılanmasına neden olacaktır. O halde aslolan barıştır veya savaştır şeklinde geçmiş ve gelecek tüm zamanları kapsayacak genellikte bir hüküm vermek yerine, esas amacın İslâm'ın tebliği ve yeryüzünde İslâm hâkimiyetinin sağlanması olduğunu, bu hedefe götürecek vesilelerin zamanın, mekânın ve şartların değişmesi ile değişebileceğini kabul etmek daha yerinde olacaktır.

Fakihler, yaşadıkları zaman, bölge ve şartlara göre savaşın İslâm hâkimiyetinin sağlanmasında bir araç olarak kullanılabileceği görüşünü ortaya koymuşlardır. Ancak unutulmamalıdır ki zamanın ve şartların etkisiyle şekillenen icihadlar, zamanın değişmesi ile değişime uğrayacaktır. Çağımızda uluslararası konjektür tamamen değişmiş ve savaş

istisnâî bir yol olarak görülmeye başlanmıştır. Bu şartlarda hâlâ fıkıh kitaplarında yazılanları birebir uygulamaya kalkışmak dinin özüne ve maksatlarına uymayan sonuçlar doğuracaktır. Bu durumda yapılması gereken İslâm'ın amaç ve araç hükümlerini doğru tespit ederek yeni çözümler ortaya koymaktır.

Allah yolunda savaşmanın amaç değil araç olduğunu, esas gayenin İslâm'ın ilkelilerinin dünyanın her köşesine tebliğ edilmesi ve dünyada üstünlüğün sağlanması olduğunu göz önüne alarak günümüzde dini tebliğ gayesiyle gayrimüslim ülkelere savaş açılmasının -mevcut uluslararası şartlar sebebiyle istenen amaca ulaştırmayacağı noktasından hareketle- isabetli olmayacağını söyleyebiliriz. Yaşadığımız asırda uluslararası ilişkiler bağlamında mevcut olan şartlar, savaş dışı yollarla İslâm hâkimiyetinin sağlanması yolunun tercih edilmesini gerekli kılmaktadır. Zaten cihad kavramı sadece silahlı mücadele ile sınırlı değildir. Geniş manasıyla cihad, Allah'ın dinine yapılan her türlü hizmeti ve çabayı kapsamaktadır. Bugün, İslâm'ı dünyada hâkim kılmak için yapılması gereken Müslüman olanlara savaş açmak değil; ilimde, teknikte, ekonomide ve sanatta en ileride olarak, taklit eden değil taklit edilen bir medeniyet seviyesine ulaşmaktır.

Kaynakça

- Ahmed Rıza, *Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası* (trc. Ziyad Ebüzziya), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1982.
- Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, I-IV, Osmanlı Yayınevi, İstanbul, t.y.,
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul t.y.
- Bostancı, Ahmet, *Kamu Hukuku Açısından Hz. Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001.
- Buharî, Abdülaziz b. Ahmed (v. 730), *Keşfu'l-esrâr*, Dârul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed er-Râzî (v. 370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-III, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1993.
- Çelik, Edip, *Millîterarası Hukuk*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1982.

- Dâmâd, Abdullah b. Muhammed b. Süleyman (v.1078/1667), *Mecma'ül-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, I-II, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, t.y.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkandî (v. 255/868), *Sünen-i Dârimî* (trc.Abdullah Aydınli), I-VI, Madve Yayınları, İstanbul 1996.
- Davutoğlu, Ahmet, "Türkiye-Avrupa İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *İzlenim*, sayı: 29, İstanbul 1996.
- Ebû'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid Mutarrizî, *el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*, Mektebetü Usame b. Zeyd, Haleb 1979.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v.275/888), *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi* (haz. N. Yeniél – H. Kayapınar), I-XVI, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1987.
- Ebû Yusuf, Yâkup b. İbrâhim (v.182/798), *Kitâbü'l-Harâc*, Dârü'l-Mâ'rife, Beyrut t.y.
- Ebû Zehre, Muhammed, *Son Barış Çağrısı* (trc. Cemal Aydın), Şûle Yayınları, İstanbul 1998.
- Erdoğan, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- Esposito, John L., *Kutsal Olmayan Savaş* (trc. N. Yılmaz, E. Yılmaz), Oğlak Yayınları, İstanbul 2003.
- el-Fetâva'l-Hindiyye*, I-VI, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1980.
- Fregosi, Paul, *Jihad in the west: Müslim conquests from the 7th to the 21st centuries*, Prometheus Books, New York 1998.
- Gamravî, Muhammed ez-Zühri, *es-Sirâcü'l-vehhâc alâ metni'l-Minhâc*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1995.
- Goldziher, Ignaz, *İslâm'da Fıkıh ve Akâid* (trc. İlhan Başgöz), Ardıç Yayınları, Ankara 2004.
- Grotius, Hugo (v. 1645), *Savaş ve Barış Hukuku* (trc. Seha L. Meray), A.Ü.S.B.F Yayınları, Ankara 1967.
- Halliday, Fred, *İslâm ve Çatışma Miti* (trc. U.Özkırmı-G. Koç), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1998.
- Hammer, Joseph von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1972.

- Hitti, Philip K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980.
- Huntington, Samuel Phillips, [v.dğr.], *Medeniyetler Çatışması* (trc. Mustafa Çalık), Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- İbn Abdisselam, Ebu Muhammed İzzeddin Abdülaziz (v. 660/1226), *el-Kavâidü'l-kübrâ*, I-II, Darü'l-Kalem, Dımaşk 2000.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (v.1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (trc.Ahmed Davudoğlu), I-XVII, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1982.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Makâsîdüş-şerâti'l-İslâmiyye*, eş-Şeriketü't-Tunusiyye, Tunus 1985.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed ez-Zâhirî (v. 456/1064), *el-Muhallâ* (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Darü't-Türâs, Kahire t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ebû Bekr (v.751/1350), *Ahkâmu ehliz-zimme* (thk. Ebû Bera', Ebû Ahmed), I-III, Ramada li'n-Neşr, Dammam 1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğnî*, I-XV, Hecr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 2. baskı, Kahire 1992.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd (v.595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, I-II, Dârü'l-Mâ'rife, Beyrut 1998.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsûatu fıkhi Süfyani's-Sevrî*, Darü'n-Nefâis, Beyrut 1990.
- Karâfî, Ebü'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. İdris (v. 684/1285), *ez-Zahîre*, I-XIV, Darü'l-Garbî'l-İslâmî, Beyrut 1994.
- Karaman, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, I-III, Ensar Neşriyat, İstanbul 1987.
- _____, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1991.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed (v. 587/1191), *Bedâ'iu's-sanâi' fi tertibi's-şerâ'i'*, I-VII, Darü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1982.
- Khadduri, Majid, *İslâm'da Adalet Kavramı* (trc. Selahattin Ayaz), Yöneliş Yayınları, İstanbul 1991.
- _____, *İslâm Hukukunda Savaş ve Barış* (trc. F. Gedikli), Yöneliş Yayınları, İstanbul 1999.

- Koca, Ferhat, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İsam Yayınları, İstanbul 1996.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebû Bekr (v. 428/1036), *el-Muhtasar*, Kahire 1965.
- Lewis, Bernard, *İslâm'ın Krizi* (trc. Abdullah Yılmaz), Literatür Yayınları, İstanbul 2003.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 450/1058), *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1994.
- Mehâmilî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (v. 415), *el-Lübab fi fikhî's-Şâfiî*, Darü'l-Buhârî, Medine 1416 (h).
- Meray, Seha, *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. baskı, Ankara 1979.
- Merginânî, Ebü'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebû Bekr (v. 593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübeddî*, I-IV, Eda Neşriyat, Ofset Baskı, İstanbul 1991.
- Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-A'la, *İslâm'da Hükûmet* (trc. Ali Genceli), Hilal Yayınları, İstanbul t.y.,
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1991.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâburî (v. 261/875), *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (trc. Ahmed Davudoğlu), I-XII, Sönmez Neşriyat, 2. baskı, İstanbul 1983.
- Özdemir, Ahmet, *İslâm Devletler Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Savaş Yoluyla Sağlanması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Özdemir, Mehmet, "Fetih Tebliğ İlişkisi", *Diyanet Aylık Dergi*, s. 26-29, Ağustos 2003.
- Özel, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 4. baskı, İklim Yayınları, İstanbul 1991.
- _____, "Cihad", *DİA*, VII, 527-531, İstanbul 1993.
- _____, *İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, T.D.V Yayınları, Ankara 1996.
- Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Ankara 1999.
- Ruelland, Jacques G., *Kutsal Savaşlar Tarihi* (trc. T. Tunçdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

- Sadrüşşeria, Ubeydullah b. Mes'ud b. Mahmûd (v. 747), *et-Tavzih şerhi't-Tenkîh*, el-Matbaatü'l-İmbaraturiyye, Kazan, t.y.
- Sagracî, Es'ad Muhammed Saîd, *el-Fıkhu'l-haneffî ve edilletühü*, Dârü'l-Kelimi't-Tayyib, Dımaşk 2000.
- Sâfi, Louay M., "İslâm'da Savaş ve Barış" (trc. Safiye Morçay Gülen), *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:1, III, 57-84, İstanbul 1995.
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî (v. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I-VI, Matbaatü's-Saade, Kahire 1323 (h).
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXX, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1989.
- _____, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I-V, Câmîatü'd-Düveli'l-Arabiyye, Kahire 1971.
- Suyûtî, Celâleddin (v. 911/1505), *el-Hâvi lil-fetâvâ*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut ty.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (v. 204/820), *el-Üm*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1990.
- Şelebî, Mustafa, *Ta'illü'l-ahkâm*, Dârü'n-Nehdatü'l-Arabiyye, Beyrut 1981.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf (v. 476/1083), *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, I-II, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1959.
- Remlî, Şihâbüddin, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1984.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/892), *Sünen-i Tirmizî Tercümesi* (trc. Osman Mollamehmetoğlu), I-VI, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul t.y.
- Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 4. baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul 1989.
- Turnagil, A. Reşid, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Sebil Yayınları, İstanbul 1993.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (v. 207), *el-Megâzî*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1966.
- Weeramantry, Christopher Gregory, *Islamic Jurisprudence An International Perspective*, The Macmillan Press, Hampshire 1988.
- Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, Uysal Kitabevi, Konya 1993.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Vecîz fi usûli'l-fıkıh*, Mektebetü'l-Besâir, Beyrut 1976.
- Zuhaylî, Vehbe, *Âsârü'l-harb fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Darü'l-Fikr, Dımaşk 1992.
- _____, "Eman", *DİA*, XI, s.75-81, İstanbul 1995.

The reasons for the adoption of war in darulharp relations by Fiqh Sects and analysis in terms of today's

Citation/©- Özdemir, A. (2013). The reasons for the adoption of war in darulharp relations by Fiqh Sects and analysis in terms of today's, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 13 (1), 113-134.

Abstract- *Muslim jurist stated that there were darulharp relations based on the state of war. There are many examples in this regard the books of Fiqh. There are two reasons for the adoption of legitimate war in international relations. First, it is mainly the war in the world of international relations. Secondly, "referred to jihad to spread Islam to the world." idea. Today, the war is legitimate only if the defense. In our age, to fight to spread Islam will not lead to the intended target. Therefore, other means must be used to achieve the purpose of Islam to dominate. Mujtahids in the classical period have produced solutions suitable to their circumstances. Islamic jurists of today, the main ideals of Islam in international relations should develop appropriate new solutions.*

Key Words- *Jihad, War, Darulislam, Darulharp, Interstate Relations*